

Maria Zofia Wtorkowskaⁱ, Tina Podržajⁱⁱ

Kolaborativni spletni slovar kot didaktični pripomoček pri poučevanju poljščine kot tujega jezika

Neologizmi oz. novotvorjenke so najbolj živo tkivo vsakega jezika. S pomočjo najrazličnejših besedotvornih postopkov (izpeljava, sestavljanje, zlaganje, sklapljanje, krnjenje) vsakodnevno nastajajo nove besede, ki poleg poimenovanja stvari in pojavov odražajo določene družbene premike ter kulturne in etične spremembe. Tovrstno besedje navadno beležijo t. i. kolaborativni oz. participatorni spletni slovarji, kar pomeni, da gesla predlagajo uporabniki posameznega jezika, ovrednotijo in objavijo pa jih uredniki slovarja. Analiza strukture in vsebine spletnega slovarja poljskih neologizmov, ki ga sestavljajo na Jezikovnem observatoriju Univerze v Varšavi, kaže, da tovrstna zbirka besedja lahko služi kot dragoceno in vsebinsko bogato didaktično orodje za poučevanje poljščine kot tujega jezika. Značilnost *Slovarja poljskih neologizmov* so namreč izjemno izčrpna gesla, ki poleg razlage posameznega leksema vsebujejo še številne druge podatke o njegovem nastanku, frekvenci rabe, zaznamovanosti, variantah itn. Zavaljujoč takšni strukturi se slovar poleg svoje primarne, pojasnjevalne vloge kaže tudi kot edinstven vir za raziskave in proučevanje besedotvornih postopkov, na podlagi katerih novo besedišče nastaja.

Ključne besede: novotvorjenka, besedotvorje, poljščina, kolaborativni spletni slovar

Collaborative Online Dictionary as a Didactic Tool for Teaching Polish as a Second/Foreign Language

Neologisms are the lifeblood of any language, and new words are created daily through various word-formation processes that not only name things and phenomena, but also reflect social, cultural, and ethical changes. These

ⁱ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; MariaZofia.Wtorkowska@ff.uni-lj.si; <https://orcid.org/0000-0001-9317-2490>

ⁱⁱ Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta; Tina.Podrzaj@ff.uni-lj.si

words are typically recorded in collaborative or participatory online dictionaries, where users suggest entries that are then evaluated and published by editors. An analysis of the *Polish Neologism Dictionary*, compiled by the Language Observatory at the University of Warsaw, shows that such a vocabulary collection can serve as a valuable and content-rich tool for teaching Polish as a foreign language. A notable feature of this dictionary is its detailed entries, which, in addition to definitions, include extensive information on the words' origins, frequency of use, and variants. This structure, beyond its explanatory function, also makes the dictionary a unique resource for researching and studying the word-formation processes of new Polish vocabulary.

Keywords: neologism, word formation, polish language, collaborative online dictionary

1 Uvod

Nove besede vsakodnevno nastajajo iz potrebe, da bi stvari, ljudi in pojave prvič, na novo ali po svoje poimenovali. Novonastala poimenovanja odsevajo spremembe v družbi, načinu življenja in našem zaznavanju resničnosti. Ti premiki se najhitreje odvijajo in beležijo na spletu, kjer obstanejo celo tiste besede ali pojmi, ki bi bili sicer obsojeni na enkratnost in tako dobijo priložnost, da iz novosti (neologizma) postanejo standardizirani del danega jezika.

Slovarji, ki beležijo neologizme, okazionalizme, nestandardne ter manj običajne besede in besedne zveze zaradi zagotavljanja ažurnosti praviloma nastajajo na internetu in imajo največkrat kolaborativni oz. participatorni značaj – gesla predlagajo uporabniki jezika sami. V leksikografiji je to dokaj nov pristop, ki je povezan s široko dostopnostjo interneta, v ospredju pa je poudarjena kompetenca govorcev, saj so končni uporabniki obenem na neki način tudi slovaropisci (Dolar 2015: 15). Med najbolj znanimi primeri kolaborativnega slovarja je verjetno slovar anglo-ameriškega slenga *Urban Dictionary*,¹ ki mu je nekoliko podoben slovenski *Razvezani jezik*.² Na Češkem je denimo leta 2008 novinar Martin Kavka začel zbirati besede,

¹ Povezava: <https://www.urbandictionary.com/>.

² Povezava: <https://razvezanijezik.org/>.

ki jih ni našel v slovarjih, in tako zasnoval spletni slovar *Čeština 2.0*,³ ki je 2018 izšel tudi v knjižni obliki (Kohoutková 2020). Za slovenščino obstaja *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*,⁴ ki vsebuje besede in besedne zveze, uveljavljene v slovenskem jeziku po letu 1991, ki niso bile obravnavane v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika*, in ga torej na ta način dopolnjuje. Prav tako v knjižni obliki izhajajo *Sprotni slovarji slovenskega jezika*; zadnji prirast je izšel leta 2022 in predstavlja zbirko živega, v slovarjih še neregistriranega novejšega besedja. Oba omenjena slovarja sta dostopna v okviru spletnega portala Fran – Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.⁵

2 Slovar poljskih neologizmov (*Słownik neologizmów polskich*)

Za omenjene slovarje je značilno sodelovanje uporabnikov, ki gesla predlagajo, in urednikov, leksikografov in jezikoslovcev, ki ocenijo njihovo ustreznost in gesla pripravijo za objavo. Gre torej za pridobivanje leksikografskih podatkov s pomočjo t. i. množičenja oz. *crowdsourcinga*. Na enak način deluje tudi spletni *Slovar poljskih neologizmov (Słownik neologizmów polskich)*, v nadaljevanju SNP). Oblikuje in ureja ga Jezikovni observatorij UV (Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego, v nadaljevanju JO UV),⁶ raziskovalna skupina, ki se ukvarja z najnovejšim besediščem in na Univerzi v Varšavi deluje od leta 2014 (v sedanji sestavi od leta 2018). Po podatkih iz februarja 2023 je bilo od leta 2021 do takrat na spletni strani *obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl* objavljenih več kot 1100 enot neologizmov (leksemov in stalnih besednih zvez, ki so se v poljščini pojavili po letu 2003). Če upoštevamo vse zbrane enote, tudi tiste, ki še čakajo na objavo ali so vpisane na stari spletni strani *nowewyrazy.uw.edu.pl*, nanese to skupaj približno 7000 enot.

Slovar poljskih neologizmov beleži neologizme: nove besede, stalne besedne zveze (frazеološke in nefrazеološke) in nove pomene obstoječih besed. Leksikalne enote, ki jih predlagajo uporabniki, uredniki JO UV ocenjujejo

³ Povezava: <https://cestina20.cz/>.

⁴ Povezava: <https://www.fran.si/131/snb-slovar-novejsiega-besedja>

⁵ Povezava: <https://fran.si/>.

⁶ Povezava: <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl>.

zlasti na podlagi dveh kriterijev, in sicer: nova enota se mora pojaviti vsaj desetkrat v najmanj petih različnih besedilih,⁷ nastalih po letu 2003, hkrati pa ta enota ne sme biti uslovarjena v nobenem od osmih diagnostičnih slovarjev, izdanih na Poljskem pred letom 2003. Ker se v trenutku vnosa novega slovarskega gesla ne da predvideti, kakšna bo usoda posamezne besede – ali se bo torej »prijela«, prešla v splošno rabo in dočkala vpis v slovar knjižnega jezika ali pa morda iz jezika povsem izginila – slovar JO UV nima usmerjevalne vloge in nima normativnega, pač pa izključno deskriptivni značaj.⁸ To pa pomeni, da se v njem znajdejo tudi oblike, ki s kodificirano normo (pravopisno, interpunkcijsko, besedotvorno) niso skladne.

Rezultat kombiniranega leksikografskega pristopa so zelo poenoteni in – v primerjavi z drugimi podobnimi slovarji – izjemno izčrpni vnosi. Vsako slovarsko geslo je opremljeno z informacijami o razlogu za zabeležbo enote, o njenem tipu glede na zgradbo (eno- ali večbesedna) in zaznamovanost, jezikovnem izvoru (domače/prevzeto besedje), (ne)tvorjenosti, datumu vnosa in obdelave posameznega gesla ter o pomenu zunajjezikovnih okoliščin nastanka besede za njeno razumevanje. Vsak slovarski članek razen razlage vsebuje številne primere rabe ter slikovno gradivo in podatke o frekvenci rabe danega gesla. Slovarska gesla lahko poleg tega vsebujejo še druge podatke: izgovarjavo prevzete besede in tvorjenk s tujo podstavo, njene variantne oblike, aktivne povezave na sorodna gesla ter eventualno pojavnost v drugih slovarjih.

3 Spletni slovar kot didaktični pripomoček

Besedišče, zbrano v SNP, sega na različna področja življenja. Enote iz spodaj predstavljenega gradiva spadajo v številčno najbolj zastopana tematska polja, in sicer politika, pandemija, hrana, hobiji in prosti čas, urbani prostor in ekologija. Pojavnost leksemov na teh področjih presega 200 oz. 300 enot. V novonastajajoči leksiki se torej odslikava predvsem tisto, kar je najbližje vsakdanjosti in kar čustveno ter doživljajsko njene

⁷ Besedila morajo biti fizično in kognitivno dostopna povprečnemu uporabniku jezika, zato so izključeni znanstveni članki ali besedila, namenjena zelo ozki skupini prejemnikov.

⁸ Prim. tudi uvod v slovenski *Sprotni slovar slovenskega jezika*: https://fran.si/132/sprotni-sprotni-slovar-slovenskega-jezika/datoteke/Sprotni_Uvod.pdf.

mlajše uporabnike najbolj zaposluje. Pri njih poleg potrebe po poimenovanju sveta obstaja še močna težnja poimenovati *svoj* svet in ga tako ločiti od drugih; ga usvojiti in si ga prisvojiti. V tem smislu *Slovar poljskih neologizmov* deluje tudi kot orodje za medgeneracijsko komunikacijo; na Poljskem namreč že izhajajo bolj komercialni jezikovni priročniki »za babice in dedke«, ki vsebujejo zlasti zanje nerazumljive anglicizme in izraze, povezane s sodobno tehnologijo.⁹

Zbirka najnovejšega besedišča se tako kaže kot koristen pripomoček za poučevanje jezika mladih, saj jim je ta govorica in kreativen odnos do jezika naravno blizu. Ker v takih zbirkah zbrano besedje odraža določene družbene pojave ter kulturne in etične spremembe, je zlasti za mlade zelo atraktivno, saj se neposredno dotika njihovega vsakdana. Na lektorskih vajah lahko s pomočjo takšnega slovarja – poleg (nevtralne) osrednje plasti jezika – širimo besedni zaklad študentov, hkrati pa tudi razlagamo kulturno in zgodovinsko ozadje, ki stoji za besedami.

Izčrpnost slovarskih gesel omogoča relativno samostojno rabo slovarja tudi osebam, ki niso naravni govorci poljščine. Povezav na slikovno gradivo, povezano z določenim geslom in podatkov o frekvenci rabe ter mnogih drugih že prej omenjenih kvalifikatorjev in oznak, denimo, preostali slovarji ne vsebujejo, so pa za pravilno interpretacijo iztočnic v obravnavanem slovarju vendarle izjemno dragoceni. Na vajah in seminarjih s študenti na višji stopnji, ki so že naprednejši uporabniki poljščine kot tujega jezika, pa je *Slovar poljskih neologizmov* eden od pripomočkov pri prevajanju zlasti novejših in slogovno zaznamovanih besedil, med drugim filmskih podnapisov in spletnih strani.

4 Neologizmi v poljščini

Kot izvrsten didaktični pripomoček se je SNP izkazal zlasti za obravnavo besedotvornih postopkov na vajah in predavanjih iz besedotvorja, saj med novim besedjem najdemo veliko primerov, ki so tvorjeni po različnih besedotvornih postopkih, kot so: izpeljava, sestavljanje, zlaganje, sklapljanje,

⁹ Prim. mdr. <https://sklep.itstart.pl/produkt/dogadaj-sie-ze-swoim-wnukiem9788367989060/> in <https://sklep.itstart.pl/produkt/ebook-slownik-dla-boomera-isbn9788367989053/>.

krnjenje, ob tem pa jih lahko ilustriramo na pomensko atraktivnih in aktualnih primerih, ki so mladim blizu. Besedotvorne (z)možnosti poljščine so velike, pogosto je poljska novotvorjenka rezultat kombinacije več besedotvornih postopkov, saj nastanek besede nemalokrat spremlja premena in/ali krnjenje dela besedotvornih osnov in/ali sprememba sklanjatvenege vzorca – v teh primerih govorimo o kompleksnih neologizmih. Pri analizi uporabljamo klasično razumljen strukturalni model, kot je opisan mdr. v *Slovnici sodobnega poljskega jezika (Gramatyka współczesnego języka polskiego, Grzegorzczykowa idr. 1999)*.

4.1 Izpeljanke (polj. *derywaty sufiksalne*)

Izpeljanke so sestavljene iz podstave in pripone ali/in popone. Med neologizmi v SNP so zelo pogoste. Naj omenimo pri nastajanju novih poljskih besed zadnje čase izjemno produktivno pripono **-oza**, ki jo poznamo mdr. iz poimenovanj bolezni (npr. *borelioza, psychoza, skleroza*). Podobno funkcijo opravlja ta sufiks v novotvorjenkah *testoza, ocenoza, punktoza, grantoza*, ki izražajo negativno oceno pojavov v okolju, povezanem s šolstvom. **Testoza** je pogovorna tvorjenka izpeljana iz besede *test* in z neodobravanjem kaže na lastnost šolskega sistema, da znanje preverja z veliko količino testov. Podobna je **ocenoza** – beseda je nastala iz samostalnika *ocena* in kaže na lastnost šolskega sistema, da daje prevelik poudarek ocenam. **Punktoza** (iz *punkt* 'točka') je povezana z visokošolskim sistemom – nekateri predstavniki akademske skupnosti tako poimenujejo dejstvo, da se znanstveniki v glavnem osredotočajo na naloge, ki jim prinašajo veliko točk (npr. objavljane člankov v visoko točkovanih revijah), saj je ocena njihovih dosežkov odvisna skoraj samo od tega. **Grantoza** (od *grant* 1. 'nepovratna sredstva, podeljena za izvedbo projekta', 2. 'projekt, financiran z nepovratnimi sredstvi, pridobljenimi z razpisom') – s to besedo predstavniki nekaterih krogov, ki se ukvarjajo z znanostjo, kulturo in družbeno dejavnostjo, (z velikim neodobravanjem) poimenujejo težnjo po pridobitvi čim več nepovratnih denarnih sredstev kot dodatnega vira denarja in/ali izboljšanja svojega poklicnega položaja.

Med negativno zaznamovane izpeljanke s sufiksom *-oza* spada skupina poimenovanj pojavov, povezanih z omejitvami javnega prostora, npr. **betonoza, asfaltoza, kostkoza** (nastale iz samostalnikov *beton, asfalt, kostka*), izražajo pa odnos do prekomernega pozidovanja mest – prekrivanja velikih

površin z betonom, asfaltom, granitnimi kockami. Druge (*billboardoza*, *pomnikoza*, *paczkomatoza*, *muraloza*) kritizirajo prekomerno prisotnost objektov tipa reklamni plakati, spomeniki, paketomati ali murali. Spet druge pa problematizirajo določene urbanistične rešitve in jim očitajo pomanjkanje okusa, npr. ograjevanje vrtov s tujami (*tujoza*) ali izbira pastelne barve za fasade (*pasteloza*).

Poljščina ima zelo bogat nabor pripon, ki tvorijo pomanjševalnice in ljubkovalne besede. Z oddihom od dela ali študija je povezana šaljiva pomanjševalnica *piąteczek*, torej pogovorna oznaka za 'petek, ki napoveduje proste dneve, napoved počitka ali zabave'. V slovenščini imamo v podobnem pomenu večbesedni izraz *mali petek* za četrtek, ter celo *predvečer malega petka* za sredo.¹⁰ Še pogostejše srečamo daljšo različico, zvezo *piątek, piąteczek* (tu gre za modifikacijsko tvorjenko s pripono *-ek* in premeno končnega glasu podstave *k : cz*) ter celo: *piątek, piąteczek, piątunio* (odvzem morfema *-ek-*, s čimer pride do krnitve podstave (*piątek*) in dodajanje pripone *-unio*). Razvoj se lahko nadaljuje do najnovejšega neologizma *piątello*.

Iz pomenskega polja ekologija lahko v tej skupini omenimo modo uporabe skirojev (polj. *hulajnoga*), zlasti električnih. Ta je povzročila prirast poimenovanj – izpeljank – za ljudi, ki jih uporabljajo: *hulajnożysta* (ženska oblika *hulajnożyстка*), *hulajnożnik* (s premeno končnega glasu podstave *g v ż*), *hulajnogista* (s premeno izglasnega *g v g'*; in ženska oblika *hulajnogistka*), *hulajnogowicz*, *hulajnogowiec*, *hulajnogarz* ali *hulajnoger*. Bogato podskupino neologizmov iz polja mesto tvorijo imena lokalov s hrano. Vse večja priljubljenost gostinskih lokalov, ki so specializirani za pripravo pirogov (polj. *pierog*), je povzročila razmah njihovih poimenovanj: *pierogarnia*, *pierogeria*, *pierogernia*, *pierogownia* ali *pierożeria* (s premeno izglasnega *g v ż*). Drugi samostalniki iz te podskupine so npr. *kebabownia/kebaberia/kebabiarnia* (*b : b'*), *hummusownia/hummusiarnia* (*s : ś*), *zupownia/zupiarnia* (*p : p'*), *kanapkarnia*, *burgerownia*, *falafelownia*, *suszarnia*, *panineria* – imena za gostinske lokale, kjer strežejo/prodajajo kebab, humus, juhe, sendviče (polj. *kanapka*), (ham)burgerje, falafel, suši ali sendviče panini. Številne variante teh poimenovanj pričajo o tem, da se v leksikalnem sistemu še niso ustalila; kažejo pa tudi na

¹⁰ Prim. *Razvezani jezik*: <https://razvezanijezik.org/?page=mali+petek>.

raznolikost pripon, s katerimi lahko tvorimo poimenovanja vršilcev dejanja (ta, ki vozi skiro) ali prostorov (tam, kjer se kaj dela (streže/prodaja)).

Zanimiva so npr. tudi poimenovanja različnih vrst veganske skutine torte (polj. *sernik*) – ali še bolje (kot pravijo vegani sami) *bezsernika* (torej skutine torte brez skute) – izpeljanka iz predložne zveze *brez sira*, ki ji pridamo pripono *-nik*. Tovrstni neologizmi so besedotvorno razvidni, izpeljani so iz imena glavne sestavine peciva, ki nadomešča skuto in po videzu ter sestavi spominja na skutin kolač. Besedotvorno jih lahko obravnavamo kot izpeljanke, prim. *jagielnik* – iz prosene kaše (polj. *kasza jaglana*; s premeno v osnovi *g : g' in Ø : e*), *nernik* ali *nerkownik* – iz indijskih oreščkov (polj. *nerka* 'ledvica' ali *nerkowiec*; *w' : w*), ali kot prekrivanke.¹¹

4.1.1 Tujejezična podstava in pripona ali popona

Nekatere izpeljanke vsebujejo tujejezične podstave. V besedišču tematskega polja hobiji in prosti čas ne moremo mimo anglicizma *chillout*, 'počitek, povezan s sprostitvijo, prijetnim preživljanjem časa', ki ga v vsakdanji poljščini srečamo pogosto. Postal je besedotvorna podstava (tudi v okrnjeni obliki *chill*) za številne izpeljanke: glagole (*chilloutować*, *chillować*, *chillować się*), samostalnike (*chillowanie*, *chillowanko*) in pridevnike (*chilloutowy*). Od sedaj že zastarele latinske besede *atencja* je nastal *atencjusz*, torej človek, ki zahteva veliko pozornosti, in sicer s pomočjo pripone, ki je značilna za latinska imena v poljščini, prim. *Gajusz Petronjusz*.

4.1.2 Podstava in tujejezična pripona

Nasprotno so tuje pripone pri poljskih podstavah redkejše. Takšen primer je mdr. *balkoning* (pogovorno in šaljivo poimenovanje za preživljanje (prostega) časa na balkonu, pogosto v kombinaciji z ureditvijo balkona tako, da je čim bolj udobno), kjer je že uveljavljeni besedi *balkon* pridana angleška pripona *-ing*, ki v tem primeru izraža dejanje.¹² Priložnost za počitek in sprostitev je včasih tudi sreda – o čemer priča šaljivi neologizem z enako pripono: *środing*, 'sreda kot dan, ki ga lahko zaključimo z zabavo;

¹¹ Gl. razdelek 4.6.

¹² Podobne besede (s pripono *-ing*) najdemo v televizijskih reklamah. V teh primerih gre zgolj za priložnostne besede, ki označujejo preživljanje (prostega) časa ob določenem početju, npr. *lomzing*, iz znamke piva Łomża.

sprostitev v sredini delovnega tedna'. S to tujo pripono je nastalo in še naprej nastaja mnogo izsamostalniških tvorjenk, prim. *działking* (iz działka 'vrtiček'), *plażing* (iz plaża 'plaža') – za preživljanje (prostega) časa na vrtičku ali plaži, *parawaning* (od parawan 'paravan') – iz ograjevanja prostora na (poljski vetrovni, peščeni) plaži s paravanom – in celo *grobing* od groby 'grobovi' – pogovorno, običajno z neodobravanjem 'obiskovanje pokopališč (grobov) na dan spomina na mrtve z namenom pokazati se v modnih oblačilih'. Redkeje se v poljščini pojavljajo izglagolske tvorjenke, npr. *smażing* (iz smażyć 'cvreti') in *leżing* (iz leżeć 'ležati') – preživljanje (prostega) časa ob cvrtju hrane ali poležavanju – vendar navedena primera v SNP (še) nista zabeležena.¹³

4.1.3 Tujejezična podstava in tujejezična pripona

Obstajajo tudi redke izpeljanke, kjer tuji besedi dodamo še tujo pripono, npr. *churching* ← *church* v pomenu verskega turizma oz. obiskovanja cerkva. Podobno zgradbo ima *shipping* ← *shipp*. Mladi tako imenujejo situacijo, pri kateri si kdo predstavlja ljubezensko razmerje med določenimi ljudmi (običajno izmišljenimi liki, npr. liki iz televizijskih serij).

4.1.4 Lastno ime kot besedotvorna podstava

Kljub nedvomni prisotnosti politike v javnem življenju Poljakov je predlogov novih, s politiko povezanih, gesel manj, kot bi pričakovali. Morda zato, ker nova gesla predlagajo predvsem mladi, ki se za politiko manj zanimajo. Drugo skupino prispevkov prinašajo (pol)strokovnjaki – jezikoslovci in ljudje, ki delajo z jezikom (npr. uredniki, lektorji, prevajalci). Verjetno je, da se ti uporabniki izogibajo kontroverznim besedam, ki izražajo radikalne ocene, takšni pa so pogosto neologizmi, povezani s političnim življenjem.

Precej številna so poimenovanja političnih pogledov in trendov, npr. *kaczysta*, 'privrženec politike Jarosława Kaczyńskiego, vodje stranke Prawo i Sprawiedliwość (Pravo in pravičnost)', zlasti med njegovimi nasprotniki, *kaczyszcz*, 'odobravanje politike Jarosława Kaczyńskiego' (zraven pa tudi *anty kacyszcz* – nasprotovanje njegovi politiki), ki sta nastala s krnitvijo

¹³ Besedo *leżing* kot pogovorno beleži *Wielki słownik języka polskiego*, gl. <https://wsjp.pl/haslo/podglad/107321/lezing>.

dela priimka in dodajanjem pripone. Glagol **górnikaować** (in glagolnik **górnikaowanie**) – v pomenu ‘javno govoriti o temah, o katerih ne vemo ničesar ali zelo malo’ – je nastal iz priimka slavne poljske pevke Edyte Górniak zaradi njenih izjav v času pandemije koronavirusa. Glagol **hofma- nić** je nastal iz priimka politika Adama Hofmana (z dodatkom glagolske pripone **-ić** in premeno v osnovi *n : ŋ*) v zvezi s t. i. *madridsko afero*, katere glavni akter je bil – sinonim za goljufanje, zavajanje z namenom pridobiti kakšno korist, izvabiti denar.

4.1.5 Kratica kot besedotvorna podstava

Med neologizmi najdemo tudi primere izpeljank, katerih podstava je kratika, npr. **depisyzacja**, ‘aktivnosti za ponovno vzpostavitev stanja pred vlado stranke Prawo i Sprawiedliwość’ – besedo uporabljajo nasprotniki stranke PiS. Oblika leksema spominja na izraze, ki označujejo izločitev določenih skupin ljudi iz politike ali javnega življenja, prim. *dekomunizacja*. Samostalnik izhaja iz kratice stranke in je nastal z dodajanjem predpone in pripone. Večinoma ekspresivno zaznamovane izpeljanke iz iste podstave so še: **pisior**, **pisiak**, **pisiara** – s premeno *s : ś*, **pisowiec**, **pisówa** in podobne v pomenu ‘član/članica stranke PiS ali njen podpornik/podpornica’; v uporabi so zlasti med njenimi nasprotniki.

Čeprav ni podatka, ali gre res za kratico, bi po jezikovnem občutku in obliki v to skupino uvrstili glagol **blikać** (‘plačevati s pomočjo aplikacije BLIK ali nakazati denar na mobilni telefon’), tudi **blیکنąć** in glagolnik **blیکنięcie**. Naj omenimo, da varianta zapisa, iz katerega je razvidna oblika kratice (*dePISyzacja*, *PiSior*, *PiSiara*, *BLIKać*, *BLIKnąć*, *BLIKnięcie*) ni v skladu s pravopisnim standardom.

4.2 Zloženske (polj. *wyrazy złożone/złożenia*)

Precej izrazito (enotno) skupino tvorijo neologizmi, ki opisujejo elemente resničnosti in z njimi povezane abstrakcije (osebe, predmete, vedënja itd.). Primer so poimenovanja vozil, ki so jih uporabljali voditelji ali člani posameznih štabov med predsedniškimi volitvami, npr. pri zloženkah z medpono *-o-*: **bronkobus** (iz neformalne oblike imena Bronisława Komorowskega – Bronek, s kolikostno premeno *e : Ø*), **jarkobus** (iz neformalne oblike imena Jarosława Kaczyńskiego – Jarek, s kolikostno premeno *e : Ø*),

tuskobus (iz priimka Donalda Tuska), **trzaskobus** (iz priimka Rafała Trzaskowskega s knritvijo morfemskega dela pridevniške oblike priimka) itd.

V zadnjih letih se je začelo pojavljati vse več mobilnih gastronomskih točk – najprej je bil iz angleščine prevzet *foodtruck*, pozneje pa tudi – pogovorno – z domačimi imeni: **jadlobus** ali **jadłowóz** (od *jadło* – knjiž. hrana), **żarciobus** ali **żarciowóz** (od *żarcie* – pog. hrana), **szamowóz** (od *szamać* – pog. jesti) v pomenu ‘majhen tovornjak, ki služi kot prodajno mesto za različne vrste jedi in prigrizkov, običajno pripravljenih na licu mesta’.

Močen negativni naboj imajo neologizmi z elementom **pato-** (vzetim iz besede *patologija*) kot prvi del zloženek, ki kaže na njihovo pomensko povezavo z boleznijo, patološkim stanjem. Gre za prezirljiva poimenovanja oseb, stvari ali pojavov. Na primer samostalniki **patoarchitekt**, **patodeweloper**, **patoinvestor** (poimenovanja oseb – arhitekta, razvijalca, investitorja – ki svoje delo opravljajo neprofesionalno in neetično, ker jih vodi želja po lahkem zaslužku); **patobudownictwo**, **patobudowlanka**, **patourbanistyka**, **patoarchitektura**, **patoinvestycja**, **patodeweloperka** (besede se nanašajo na neprofesionalno in neetično načrtovanje ali izvedbo gradbenih del); **patomieszkanie**, **patoogródek**, **patoparking** (imena za objekte, ki niso v skladu z gradbenimi pravili, pogosto z izjemno majhno površino).

Ko gre za poimenovanja novih objektov, je zlasti številna skupina imen za različne tipe samopostrežnih avtomatskih naprav. Ti neologizmi nastajajo kot zloženke skoraj izključno s pomočjo elementa **-mat** (iz samostalnika *automat*) po vzoru starejših konstrukcij s to prvino (kot sta *bankomat*, *parkomat*). Primeri: **paczkomat**, ‘naprava za prevzemanje in oddajanje pošilk’, **drobniakomat**, ‘naprava za menjavo bankovcev za kovance’, **książkomat**, **zniczomat**, **znaczkomat**, **maseczkomat**, **ziemniakomat** ali **mlekomat** (‘samopostrežna naprava za prodajo knjig, nagrobnih sveč, znamk, mask, krompirja ali mleka’); tudi **pitomat**/**PITomat** (iz imena obrazca za davčno napoved PIT), **skarbmomat** (iz (urząd) *skarbowy* – davčna uprava) pa je ‘avtomatska naprava v davčnih uradih za oddajanje davčnih napovedi’.

Struktura teh zloženih neologizmov sledi isti shemi: ime predmeta, ki se ga lahko vstavi v dani avtomat (ali iz njega vzame) + element **-mat**. Naletimo pa tudi na nesistemske oblike, npr. šaljivo poimenovanje **kaczkomat**, ‘avtomat z zdravo krmo za race in druge ptice’.

Zanimivo podskupino neologizmov s prvino *-mat* tvorijo poimenovanja za naprave, ki vernikom omogočajo brezgotovinsko plačilo cerkvenih darov ali nabirk. Zanj obstajajo imena *datkomat* (od *datek* ‘prostovoljni prispevek’), *donacjomat* (od *donacija*), *ofiaromat* (od *ofiara* ‘dar’), *tacomat* (od *taca* ‘košarica za nabirko v cerkvi’) ter tudi *elektroniczna taca* ali *e-taca*. To so dokaj mladi neologizmi – v uporabo so prišli na začetku pandemije covid-19, torej leta 2020, ko so takšne naprave začeli nameščati v nekaterih cerkvah, med drugim zato, da bi preprečili širjenje bolezni.

4.3 Sklopi (polj. *zrosty*)

Neologizmi v poljskem slovarju so le redko sklopi, torej besede, ki nastanejo s sklapljanjem, združenjem sestavin besednozvezne podstave oz. tako, da enote večdelne podstave sklopimo v novo besedo, pri tem pa se naglas podstav izgubi oz. spremeni – npr. *dudabus* (iz priimka Andrzeja Dude).

4.4 Sestavljenke (polj. *derywaty prefiksalne*)

V nasprotju z izpeljankami so sestavljenke v slovarju poljskih neologizmov sorazmerno redke, npr. tvorjenka *zbanować* ‘izključiti koga, blokirati komu dostop do izbrane vsebine’, *zweganizować* iz *weganizować* (pripraviti/pripravljati jedi iz rastlinskih proizvodov, ki so zelo podobne mesnim jedem); tudi z dodajanjem predpone *wy-*: *wychilloutować* iz *chilloutować*, *wychillować się* iz *chillować się*.

4.5 Krnjenje in sprememba pregibnostnega vzorca

Toporišič (2000: 158–159) obravnava krnjenje kot posebno obliko izpeljave. Krnjenje (polj. *derywacja dezintegracyjna*) lahko nastopa samo v okviru iste besedne vrste in istih slovničnih lastnosti, kot na primer v modifikacijskih tvorjenkah: *badmin* (od *badminton*), *depra* (od *depresja*), *spoko* II (od *spokojnie* ‘mirno’), pogosto pa se (podobno kot premenjanje) kombinira z drugimi besedotvornimi postopki – to je opazno pri kompleksnih neologizmihi tipa fleksijske tvorjenke (polj. *derywaty fleksyjne/parydygmaticzne*). Pri odvzemu dela besede pogosto prihaja do spremembe slovničnih značilnosti neologizmov, kot na primer v besedah: *przegryw*,

wygryw, **oburz**, **szur**,¹⁴ ki so samostalniške tvorjenke, nastale iz glagolov: *przegrywać* 'izgubljati', *wygrywać* 'zmagovati', *oburzać* 'zbujati ogorčenje', trpnega deležnika *szurnięty* 'ponorel', ali samostalniki **uro** (iz samoimnožinskega samostalnika *urodziny* v pomenih: 1. 'rojstni dan' in 2. 'rojstnodnevna zabava') in glagol **zazdro** (iz glagola *zazdroszczyć* 'zavidam'), ki sta nepregibna – besedi sta nastali s krnjenjem končnega dela besede in spremembo njune paradigme.

4.6 Prekrivanke (polj. *kontaminacje*)

Posebej velja omeniti prekrivanke,¹⁵ ki nastanejo po kompleksnem besedotvornem postopku: iz dveh leksemov najprej s krnjenjem, nato pa s sklapljanjem/zlaganjem dobimo enega, ki vsebuje dele enega in drugega oz. eno besedo v celoti, drugo pa okrnjeno. Ta morfo-leksikalni postopek je v obravnavanem slovarju dokaj prisoten. Na ta način so nastale besede iz enega najboljšežnejših tematskih polj »hrana«. Veliko primerov prekrivank prispeva besedje, ki je v rabi v vegetarijanski ali veganski kuhinji – gre predvsem za rastlinske nadomestke tradicionalnih jedi. Iz zgradbe teh novih besed je njihov pomen mogoče ugotoviti preprosto, prim. **tofucznica** ('jed iz tofuja, ki spominja na umešana jajca') od tofu + (jaje)cznica, **tofurnik/jagielnik/nerkownik** ('pecivo iz tofuja/prosene kaše/indijskih oreščkov, ki spominja na *sernik* – skutino torto') od tofu/jaglany (*g* : *g'*, *Ø* : *e*)/nerkowiec (*w'* : *w*) + se(r)nik, **seleryba** ('jed iz zelene, ki posnema ocvrto ribo') od seler + ryba, **sojonez** ('majoneza iz soje') od soj(a) + (ma)jonez. Med tovrstne tvorjenke spadajo tudi **helpunek** (pogovorno in šaljivo 'pomoč, reševanje') od angleške besede *help* in poljske (*rat*)unek,¹⁶ **zakrzepionka** ('cepivo proti covidu-19, ki vodi k nevarnim boleznim, npr. trombozi') od imena bolezni **zakrzepica** (żył) 'tromboza' + samostalnika **szezepionka** 'cepivo' in **zakrzepić się** (v pomenu 'cepiti se s cepivom proti covidu-19, kar vodi do zapletov, npr. do tromboze') od **zakrzepica** + glagol **zaszezepić się** 'cepiti se'. Navadno pride do združevanja besed na mestu neposrednega

¹⁴ *Szur* (tudi izpeljanki *szurek/szurysta*) 'norec' – tako nekateri ljudje pogovorno imenujejo osebo, ki ima radikalna in kontroverzna stališča, širi teorije zarote ali psevdoznanstvene koncepte, opozarja druge na domnevne grožnje in kaže odpor do ljudi, ki ne delijo njenega stališča. Beseda zveni neodobravajoče, običajno omalovažujoče. Gl. <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/szur/>.

¹⁵ Dolar (2015: 18) jih imenuje *beseda-kovček*.

¹⁶ Prim. tudi zvalniško obliko *helpunku* ('na pomoč') ter glagol *helpować* v dveh nasprotujočih si pomenih: 1. 'pomagati' in 2. 'prostiti za pomoč'.

skupnega imenovalca obeh leksemov, ki ga v navedenih primerih predstavlja določen glas: *-r-* in *-j-* (*seleryba*, *sojonez*) ali daljši del besed.

4.7 Pomenski neologizmi (polj. *neosemantyzmy*)

Med slovarskimi vnosi najdemo tudi pomenske neologizme/neosemante (nov pomen že obstoječega leksema), ki niso tema dane raziskave, ker besedotvorno ostanejo nespremenjeni. Naj na tem mestu vsaj omenimo primere iz tematskega polja pandemija, npr. *keczup* kot izraz za cepivo, *kaganiec* (nagobčnik) kot izraz za masko in *bańka* (mehurček) kot izraz za skupino oseb s podobnim mišljenjem in podobnih interesov.

5 Zaključek

Že sam nabor obravnavanih primerov kaže na to, da tovrstna zbirka besedja lahko zlasti na področju besedotvorja služi kot dragoceno in vsebinsko bogato didaktično orodje za poučevanje poljščine kot tujega jezika. Nove besede nastajajo po vseh besedotvornih postopkih: izpeljavi, sestavljanju, zlaganju, sklapljanju, krnjenju in spremembi pregibnostnega vzorca. Besedotvorni postopki se pogosto tudi medsebojno kombinirajo (kar je značilno za poljske tvorjenke nasploh), zaradi česar nastanejo oblikovno kompleksni neologizmi. Med njimi velja izpostaviti prekrivanje besed (prekrivanke), ki zadnje čase postaja izjemno produktiven besedotvorni postopek, zlasti pri nastajanju novotvorjenk. Za nastanek nekaterih novih besed je potrebna, celo nujna, širša razlaga, zato je njihova prisotnost na urah poljščine kot tujega jezika dragocena, ker učeči se ob jezikoslovnih temah spoznajo še določene (najnovejše) družbene pojave ter kulturne in etične spremembe, ki se odražajo v jeziku.

Nove besede, stalne besedne zveze (frazеološke in nefrazеološke) in novi pomeni obstoječih besed se pojavljajo v jeziku skoraj vsak dan in nam pomagajo razumeti, kako se spreminja realnost. Ker se besedje, zajeto v SNP, večinoma nanaša na vsakodnevno življenje – pogosto povezano s prehrano, preživljanjem prostega časa, ekologijo, odnosom do živali, politiko in okolico, šolstvom – je zlasti za mlade zelo privlačno, saj se neposredno dotika njihovega vsakdana, poleg tega procesi nastajanja novih in prevzemanja tujih besed na podoben način potekajo tudi v maternih jezikih učečih se

poljščine kot tujega jezika. Zato zbirko takšnega besedja lahko učinkovito uporabljamo kot učni pripomoček pri tovrstnem poučevanju poljščine. Kljub temu, da je primarni namen slovarja razlaga pomena besed, vidimo, da se v primeru tako izčrpno zastavljenih slovarskih gesel, kot jih vsebuje *Slovar poljskih neologizmov*, odprejo številne druge možnosti njegove uporabe. Tako zasnovan slovar daje vpogled ne samo v rezultate, pač pa tudi postopke spreminjanja jezika in porajanja novih besed in pomenov: ne vidimo torej zgolj *kaj* je nastalo, vidimo lahko tudi *kako* in celo *zakaj*. Za učitelje poljščine kot tujega jezika to pomeni, da lahko spremembe v jeziku učečim se predstavijo tako rekoč v živo – in to na primerih, ki so mladim kot t. i. internetnim domorodcem blizu.

Vir

Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. (2024). *Słownik neologizmów polskich*. <https://obserwatoriumjezykowe.uw.edu.pl/hasla/>

Literatura

- Dolar, K. (2015). Kaj nam o slovenščini lahko pove kolaborativni spletni slovar? V D. Fišer (ur.), *Zbornik konference Slovenščina na spletu in v novih medijih, Ljubljana, 25.-27. november 2015* (str. 15–19). Znanstvena založba Filozofske fakultete. <https://nl.ijs.si/janes/wp-content/uploads/2015/11/Konferenca2015.pdf>
- Grzegorzczkova, R., Laskowski, R. in Wróbel, H. (ur.). (1999). *Gramatyka współczesnego języka polskiego: Morfologia*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kohoutková, Z. (2020). Kako hekati jezik: slovar neortodoksne češčine [Ocena knjige Martin *Hacknutá čeština: neortodoxní slovník dnešní mateřštiny*, avtorji M. Kavka, M. Škrabal idr.]. *Jezikoslovní zapiski*, 26(2), 189–193. <https://doi.org/10.3986/JZ.26.2.13>
- Toporišič, J. (2000). *Slovenska slovnica*. Obzorja.